

Jedovaté kožešiny: Dopady výroby kožešin na životní prostředí a nebezpečí pro lidské zdraví

Překlad dokumentu *Toxic Fur: The Impacts of Fur Production on the Environment and the Risks to Human Health* vydaného společností The Humane Society of the United States (HSUS) v roce 2009:

Během několika posledních let neustále narůstal odpor americké společnosti vůči pravým kožešinám,¹ ve stejném období byly zveřejněny záběry z Číny ukazující zvířata stahovaná ještě živa z kůže a současně bylo odhaleno, že mnoho oděvních společností nesprávně označovalo pravé kožešiny, přičemž velké množství pocházelo právě z Číny. Z těchto důvodů se mnoho firem i zákazníků rozhodlo nekupovat pravé kožešiny - obchodníci začali přijímat tzv. bezkožešinovou politiku prodeje a zákazníci začali využívat své nákupní síly a podporovat obchody bez kožešin. Snad právě za účelem odvrácení pozornosti od těchto problematických záležitostí zrevidovala Kanadská rada pro kožešiny (Fur Council of Canada, FCC) v zimě roku 2007 svoji reklamní kampaň a zahájila novou s heslem „Kožešina je zelená“ (Fur Is Green), ve které nabízí zvířecí kožešiny jako „eko-módu“. Avšak v dnešní době, kdy je „zelená“ móda populární, jsou ohledně různých forem „greenwashingu“, tedy vydávání výrobků za šetrnější k životnímu prostředí, než doopravdy jsou, uvědoměli spotřebitelé ostražití. Podle kritérií stanovených FCC by oděvy a doplňky označené jako „šetrné k životnímu prostředí“ měly být vyrobeny z přírodních materiálů, které jsou obnovitelné, odolné, trvanlivé, znovu použitelné, recyklovatelné a biologicky odbouratelné, které neznečišťují a při jejich výrobě, použití i likvidaci je efektivně využívána energie.² V následujícím textu se budeme zabývat tvrzeními, kterými se chlubí výrobci kožešin. Ukážeme, nakolik je využití zvířecích kožešin v módním průmyslu vzdálené představě „šetrného k životnímu prostředí“. Výroba kožešin pro oděvní průmysl s sebou totiž naopak nese značná rizika a dopady jak na životní prostředí, tak na lidské zdraví. Pokud vás nebo vaši firmu zajímá životní prostředí, raději nekupujte, nenoste a neprodávejte zvířecí kožešiny.

Výroba kožešin velmi škodí životnímu prostředí. Silně je znečišťuje, spotřebovává mnoho energie a devastuje ekosystémy.

Znečištění vody

Norci, lišky, činčily, králíci a další zvířata s atraktivní kožešinou se hromadně chovají v drátěných klecích na kožešinových farmách, které vytvářejí 85 % světového trhu s kožešinami.³ Zvířecí odpady obsahují vysoké koncentrace dusíku a fosforu.⁴ Studie Michiganské státní univerzity (Michigan State University) z roku 2003 v *Modré chovatelské knize o chovu kožešinových zvířat (The Fur Rancher Blue Book of Fur Farming)* uvádí, že „americký průmysl zpracování kožešin z norků produkuje každý rok téměř 1 000 tun fosforu, a znečišťuje tak životní prostředí“.⁵ Zvýšené hodnoty dusíku a fosforu jsou považovány za nejčastější formu znečištění vody ve Spojených státech amerických.⁶ Nejsou-li chemikálie obsažené v odpadech kožešinových farem řádně odstraňovány, znečišťuje jejich odtok a prosakování vodní ekosystémy v okolí farmy.⁷ Ve větším množství může eutrofizace dusíkem způsobit snížení obsahu kyslíku a následný úhyn ryb.⁸

Znečištění ovzduší

Při výrobě kožešin jsou uvolňovány nejen plyny ze zvířecích výkalů,⁹ ale také nebezpečné škodliviny vznikající při likvidaci kadavérů zvířat zpopelňováním,¹⁰ což je zcela běžně používaná metoda likvidace.¹¹ Tyto emise mohou obsahovat oxid uhelnatý (CO), oxidy dusíku (NO_x), oxid siřičitý (SO₂), kyselinu chlorovodíkovou (HCl), těkavé organické látky

(VOC), dioxiny, jemné, pevné nebo kapalné částice a těžké kovy.¹² Evropská komise považuje znečištění ovzduší za jeden z hlavních problémů kožedělného průmyslu¹³, protože během běžné manipulace s kůžemi dochází k vypouštění toxických a zapáchajících látek.¹⁴

Jak moc je znečištění plynoucí z výroby kožešin závažné?

Úřad Evropské komise pro integrovanou prevenci a kontrolu znečištění (European Commission Integrated Pollution Prevention and Control Bureau) v dokumentu pojednávajícím o nejlepších dostupných technikách zpracování kůží a kožešin (*Reference Document on Best Available Techniques for the Tanning of Hides and Skins*), vydaném v roce 2003 uvádí, že považuje kožedělný průmysl¹⁵ za „potenciálně znečišťující“.¹⁶ Systém průmyslového znečištění (The Industrial Pollution Projection System) řadí upravování a barvení kožešin k pěti průmyslovým odvětvím, která nejvíce znečišťují půdu toxickými kovy.¹⁷ V roce 1991 udělila americká Agentura ochrany životního prostředí (U.S. Environmental Protection Agency, EPA) šesti výrobcům kožešin za způsobené znečištění pokutu ve výši 2,2 milionu dolarů. Obvinila je z porušení pravidel pro nakládání s nebezpečnými odpady a dále uvádí, že „rozpouštědla používaná v těchto procesech mohou způsobovat dýchací obtíže a jsou řazena k potenciálním karcinogenům“.¹⁸

Rovněž čínská vláda je značně znepokojená znečištěním způsobeným továrnami na barvení kožešin.¹⁹ V prosinci 2007 bylo v jedné z publikací o kožedělném průmyslu (*The Trapper & Predator Caller*) oznámeno, že Čína zvažovala uložení kárného poplatku módnímu a kožedělnému průmyslu jako trest pro „odvětví, která způsobují nadměrné znečištění“.²⁰

2

Spotřeba energie

Energie je spotřebovávána ve všech fázích kožešinové výroby a k tomu je ještě zapotřebí připočítat vysoké energetické nároky na přepravu surové zvířecí kůže a hotových kožešinových oděvů po celém světě, a to během všech fází kožešinové výroby - počínaje dopravou krmiv do kožešinových farem nebo k loveckým zařízením včetně jejich neustálé kontroly, přes přepravu surové zvířecí kůže na mezinárodní aukce a k výrobcům oděvů, do barvení, továren, velkoobchodů, maloobchodů a dovozem k zákazníkovi konče.

Církevní charitativní spolek z Pew (Pew Charitable Trusts) a Škola veřejného zdraví Johna Hopkinse v Bloomberg (Johns Hopkins Bloomberg School of Public Health) uvádějí při popisu příkonu nezbytného pro intenzivní provoz živočišných farem ve zprávě z roku 2008, že toto odvětví je takřka úplně závislé na fosilních palivech.²¹

Obrovské množství paliva spotřebují lovci kožešinových zvířat při kontrolách nastražených pastí, při odstraňování chycených mrtvých a umírajících zvířat a při kladení nových pastí. V mnoha státech USA s nejrozvinutějším lovem zvířat pomocí pastí, jako je Michigan²², Ohio²³ a Wisconsin²⁴, se po dobu 3-4 měsíční lovecké sezóny po lovcích vyžaduje každodenní kontrola pastí. Kontroly jsou prováděny ve vozidlech na benzínový pohon (například v nákladních automobilech), na motorových saních, čtyřkolkách, a dokonce i z letadel²⁵. Při lovu v některých hůře dostupných částech Aljašky se při používání motorových saní „spaluje mnoho galonů drahého paliva“.²⁶ Lovci skutečně spotřebovávají tak velké množství benzínu, že je strmý nárůst ceny za galon může přimět ke snižování počtu či odstraňování kladených pastí.²⁷

Při určování množství energie potřebné k provozování koželužen²⁸ je dle Evropské komise nezbytné „připočítat spotřebu energie na výrobu elektřiny, vytápění a kompresi vzduchu,

a to především u procesů s nejvyšší spotřebou, jako jsou např. úprava odpadních vod a sušení kožešin“.²⁹

V manuálu pro chovatele kožešinových zvířat zvaném *Zpracování produktů z norků (Mink Production)* je rozvíjena diskuse mezi Dánskou asociací chovatelů kožešinových zvířat Danish Fur Breeders Association a časopisem Scientifur ohledně spotřeby energie při zpracování a sušení kůží: „Aby byla koželužská dílna kompletní, nesmí v ní chybět skladová místnost, v níž je teplota udržována mezi 10 až 12 °C... vlhkost pak v rozmezí 70-80 %.“ Rovněž sušárny vyžadují stálou teplotu a systém pro vypouštění kontrolovaného množství vody, který je závislý na dodávkách energie.³⁰

Spotřeba energie ve výrobě kožešin pro módní průmysl nekončí koupí výrobku z kožešiny zákazníkem. Americká informační rada pro kožešinový průmysl (The Fur Information Council of America) vyzývá majitele kožešin, aby je skladovali v komerčních skladech specializovaných na kožešiny, v nichž „je výměna vzduchu pečlivě regulována, teploty jsou udržovány pod 50 °F a stálá vlhkost na 50 %“.³¹ Podle Sandyho Parkera, známého analytika a zpravodaje specializujícího se na výrobu kožešin, je hlavním smyslem letních chladných skladů to, že pro mnoho maloobchodníků představují „nejlukrativnější aspekt podnikání [v kožešinovém průmyslu]“.³²

Oděvy z kožešin jsou vyráběny pomocí žiravin a často také toxických chemikálií, které jsou nebezpečné pro lidské zdraví.

3 Zvířata chovaná na farmách pro kožešinu jsou usmrcována plynem, zlomením vazů, análními a genitálními elektrošoky, v případě pastí jsou pak ubita, utopena, zastřelena či uškrcena v pastech. Poté je jejich kůže stažena z těla, a to mnohdy ještě když jsou zvířata při vědomí. Surové kůže se posílají na vyčínění, dále případně na obarvení, bělení nebo jiné úpravy.

Při běžných metodách úpravy kůží se používá formaldehyd a chrom³³, tedy chemikálie, které jsou považovány za karcinogenní látky a jsou i v jiných ohledech pro lidský organismus toxické. Mezi další chemikálie, které mohou být použity či vypouštěny při zpracování a barvení kůží³⁴ a které se objevují na jednom či více seznamech toxických látek americké vlády, jsou hliník³⁵, amoniak³⁶, chlor³⁷, chlorobenzen³⁸, měď³⁹, etylenglykol, olovo, methanol⁴⁰, naftalen, kyselina sírová⁴¹, toluen a zinek.

Formaldehyd

Malé množství formaldehydu může podle FCC sloužit k ochraně folikulů v kůži během její úpravy a barvení.⁴² V souladu s klasifikací OSHA (*Occupational Safety and Health Administration*) standardů pro karcinogenní látky⁴³ bývá formaldehyd uváděn na čelních místech seznamů zdraví škodlivých látek, a to včetně registru toxických látek podléhajících povinnosti hlášení EPA (*Toxics Reporting Industry, TRI*)⁴⁴, seznamu zakázaných látek Americké oděvní a obuvnické asociace (*American Apparel and Footwear Association Restricted Substances List, AAFA-RSL*)⁴⁵ a také v seznamu *California Proposition 65 SuperList*, který zahrnuje chemikálie způsobující rakovinu.⁴⁶ Podle Mezinárodní agentury pro výzkum rakoviny (International Agency for Research on Cancer, IARC) „je tato látka pro lidi karcinogenní“.⁴⁷ IARC je odborná pracovní skupina složená z 26 vědců z 10 zemí. V roce 2004 uvedla, že „nyní je dostatečně dokázáno, že formaldehyd způsobuje u lidí rakovinu nosohltanu“, a je přesvědčivě doloženo, že způsobuje i leukémii.⁴⁸

Chrom

Používá se při činění,⁴⁹ je obecně považován za jedovatou, v některých formách dokonce karcinogenní látku. V roce 2003 bylo zjištěno, že dětské hračky i další zboží vyráběné ze psí a kočičí srsti prodávané v Austrálii a Evropě obsahují toxické množství chromu.⁵⁰ Chrom se proto vyskytuje na seznamu *EPA TRI* toxických látek podléhajících povinnosti hlášení⁵¹, na seznamu *AAFA-RSL*⁵² a na seznamu *California Proposition* (seznamu 65 chemikálií způsobujících rakovinu a s reprodukčními účinky).⁵³

Naftalen

Někdy je používán během barvení a konečných úprav jako součást oxidace barviva⁵⁴. Naftalen je rovněž *OSHA* karcinogen⁵⁵, podle *IARC* je pak považován za „potenciálně karcinogenní“⁵⁶ a podle *Národního toxikologického programu NTP (National Toxicology Program)* za zdraví škodlivý a karcinogenní⁵⁷. Figuruje také v seznamech toxických látek *EPA TRI*⁵⁸, *AAFA-RSL*⁵⁹ a *California Proposition 65*⁶⁰.

Další rizika

Etylenglykol, olovo, toluen a zinek se řadí k chemikáliím, které jsou toxické pro vývoj a reprodukci žen i mužů.⁶¹ Zinek může být v určitých formách také toxický.⁶² Toluen a olovo (*OSHA* karcinogeny⁶³) označuje *NTP* za chemikálie, které jsou „právem považovány za karcinogenní pro člověka“.⁶⁴ Tento fakt potvrzuje také *IARC*, jež klasifikuje olovo jako „pro člověka pravděpodobně karcinogenní“⁶⁵ a toluen jako „pro člověka potenciálně karcinogenní“⁶⁶.

Encyklopedie zdraví a bezpečnosti zaměstnanců (The Encyclopaedia of Occupational Health and Safety, 4. vyd.) uvádí, že „různé chemikálie používané v kožešinovém průmyslu mohou být dráždivé pro kůži“.⁶⁷ Také podle studie pracovníků *American Journal of Industrial Medicine* (amerického časopisu o průmyslové medicíně) z roku 1998 může u žen zaměstnaných ve zpracování kůží a kožešin existovat riziko zvýšeného výskytu rakoviny prsu.⁶⁸

Průmyslově zpracované kožešiny nejsou ani přírodní ani biologicky odbouratelné.

Ačkoliv ještě neexistuje přesná definice slova „přírodní“ (především ve vztahu s označováním a prodáváním potravin, kosmetiky a výrobků oděvního průmyslu), existuje mezi vládními agenturami obecný konsensus o tom, že „přírodní“ produkty jsou takové, které potřebují minimum úprav a do nichž nebyly přidány žádné chemikálie ani jiné látky, jejichž existenci bychom v nich normálně nepředpokládali.⁶⁹

Inhibice rozkladu

Výše uvedené chemikálie představují jen vzorek ze všech těch, které jsou při úpravě a barvení kožešin používány. Aby kožešiny byly využitelné pro módní průmysl, jsou vždy upravovány. Úprava je nezbytná k tomu, aby se předešlo biologickému rozkladu. V přípravném procesu před samotnou úpravou „se používá kuchyňská sůl na odstranění vlhkosti z kůže, tzv. inhibice rozkladu“.⁷⁰ Cílem je upravit kožešiny před prodejem a zastavit přírodní proces jejich rozkladu.

Pojem „přírodní“ není na místě ani v souvislosti s původem většiny kožešin na světě. Mezinárodní federace kožešinového obchodu (*The International Fur Trade Federation*) konstatuje, že „divoká kožešinová zvířata představují okolo 15 % celkového světového obchodu s kožešinou“. Zbýlých 85 % pochází ze zvířat, která jsou chována ve farmových

chovech.⁷¹ Farmy většinou sestávají z prázdných jednoduchých klecí, v nichž zvířata prožijí svůj život mimo svá přirozená místa výskytu a s velmi omezenými možnostmi pohybu. Jejich svoboda pohybu je přísně omezená, zvířata nemohou projevit své přirozené chování (to se týká např. hrabání u lišek nebo plavání u norků). Následkem takového stresu vykazují zvířata „stereotypní chování“ - abnormální a často se opakující chození, kroužení či další pohyby, které mohou být indikátory špatného welfare (životní pohody) zvířat.⁷²

Chytání ohrožených druhů zvířat

K závažnému poškozování přírody dochází i při získávání kožešin z divokých zvířat, obzvláště co se ohrožených druhů týče. Tři nejčastěji používané typy pastí, tedy pasti sklapovací, čelistové či oka, dokážou chytit nebo zabít jakékoli zvíře, které je spustí. Pasti nedokážou rozlišit mezi zvířaty, a proto se do nich mohou chytit také chráněné či ohrožené druhy zvířat, jakými jsou vlk americký, rys, orl bělohlavý, ale i mnoho dalších zvířat, která nejsou záměrně lovena, včetně domácích zvířat či loveckých psů. Za ohrožený druh je v současné době dle Zákona na ochranu ohrožených druhů (*Endangered Species Act*⁶⁹) považován vlk americký,⁷⁴ jenž je často omylem chytán do ok nastražených na kojoty či do jiných pastí připravených na jiná kožešinová zvířata.⁷³ Americký úřad pro ryby a divokou zvěř (U.S. Fish and Wildlife Service) vytvořil za účelem záchrany vlka amerického internetovou stránku s tipy, jak chytání vlků do pastí zabránit.⁷⁵ Rys kanadský je v současnosti považován za ohrožený druh⁷⁶, přesto záznamy z roku 2007 ze soudního procesu proti ministerstvu pro přírodní zdroje v Minnesotě (Minnesota Department of Natural Resources, DNR) ukázaly, že od roku 2002 bylo více než tucet rysů zraněno nebo zabito v pastech. Americké organizace na ochranu zvířat Humane Society of the United States (HSUS) a Help Our Wolves Live (HOWL) úspěšně žalovaly ministerstvo za porušení Zákona na ochranu ohrožených druhů, jehož se dopustilo tím, že schválilo a legalizovalo pasti na kožešinová zvířata, čímž poškodilo chráněné druhy. Dle dat ministerstva dochází také k úbytku orlů bělohlavých (ohroženého druhu podle Zákona na ochranu ohrožených druhů⁷⁷) v důsledku náhodného chytání do pastí.⁷⁸

5

Závěr: zvířecí kožešina není „zelená“.

Pokud se držíme kritérií stanovených FCC pro stanovení environmentálně přátelského produktu, docházíme k závěru, že vzhledem k tomu, že produkce kožešin intenzivně znečišťuje životní prostředí, spotřebovává velké množství energie a nelze ji zařadit mezi přírodní procesy, kožešina nemůže být považována za výrobek šetrný k životnímu prostředí. Protože je navíc při zpracování kůží používáno mnoho toxických a karcinogenních chemikálií, příhodnější závěr zní, že běžná produkce kožešinového oblečení a doplňků představuje riziko pro lidské zdraví i životní prostředí.

I když je tento dokument věnován převážně environmentálním aspektům kožešinové výroby, nechce opomíjet ostatní problémy tohoto průmyslu, jakými jsou především dobře zdokumentované problémy welfare kožešinových zvířat a krutost, která je se zabitím více než 75 milionů kožešinových zvířat ročně (kvůli zbytnému produktu) spojena.

Na základě znalosti škodlivých dopadů kožešinového průmyslu na naši vodu, vzduch, ekosystémy a všechny druhy v nich, na zvířata chytaná pomocí pastí i ta chovaná na farmách a v neposlední řadě také na lidské bytosti, by se měl koneckonců každý sám za sebe rozhodnout, zda kupovat či prodávat pravé kožešiny. Až si budete kupovat nový kabát, pamatujte, že existuje mnoho alternativních tkanin, jejichž produkce se nepodílí na krutém a pro přírodu škodlivém kožešinovém průmyslu.

Zdroje:

- ¹“Cultural Tolerance for Divorce Grows to 70%.” Gallup’s 2008 Values and Beliefs Survey. May 19, 2008. <http://www.gallup.com/poll/107380/Cultural-Tolerance-Divorce-Grows-70.aspx> (zpřístupněno 4. ledna 2009).
- ² Fur Council of Canada. “Fur is Green.” <http://www.furcouncil.com/ecological.aspx> (zpřístupněno 27. 3. 2008).
- ³ International Fur Trade Federation. “Fast Facts.” http://www.iftf.com/iftf_3_2_2.php (zpřístupněno 15. 10. 2008).
- ⁴ United States. The Pew Charitable Trusts and Johns Hopkins Bloomberg School of Public Health. Putting Meat on the Table: Industrial Farm Animal Production in America - A Report of the Pew Commission on Industrial Farm Animal Production. Washington: The Pew Commission on Industrial Farm Animal Production, 2008, 23.
- ⁵ Bursian, S.J., et al. “The Use of Phytase as a Feed Supplement to Enhance Utilization and Reduce Excretion of Phosphorus in Mink.” Fur Rancher Blue Book of Fur Farming 2003: 8.
- ⁶ Sustainable Table, Water Pollution, <http://www.sustainabletable.org/issues/waterpollution/>.
- ⁷ Environmental Health and Safety Guidelines for Mammalian Livestock Production, International Finance Corporation, World Bank Group, [http://www.ifc.org/ifcext/enviro.nsf/AttachmentsByTitle/gui_EHSGuidelines2007_MammalianLivestock/\\$FILE/Final+-+Mammalian+Livestock+Production.pdf](http://www.ifc.org/ifcext/enviro.nsf/AttachmentsByTitle/gui_EHSGuidelines2007_MammalianLivestock/$FILE/Final+-+Mammalian+Livestock+Production.pdf). ; Ribaldo, Marc, and Robert Johansson. “Water Quality: Impacts of Agriculture,” in Agricultural Resources and Environmental Indicators, 2006 Edition, USDA Economic Research Service, Economic Information Bulletin 16, July 2006: 36.
- ⁸ Fangmeier A., A. Hadwiger-Fangmeier, L. Van Der Eerden, and H.-J. Jager (1994), Effects of atmospheric ammonia on vegetation: A review, *Environ. Pollut.* 86(1), 43-82.; Ribaldo, Marc, and Robert Johansson. “Water Quality: Impacts of Agriculture,” in Agricultural Resources and Environmental Indicators, 2006 Edition, USDA Economic Research Service, Economic Information Bulletin 16, July 2006: 36.
- ⁹ Farm Safety Association. Manure Gas Dangers. Guelph, Ontario (Canada): Farm Safety Association, Inc., 2002: 1.
- ¹⁰ EU for the Control of Foot and Mouth Disease, Research Group Meeting, 99, Appendix 23, Deciding How to Dispose of Large Numbers of Animal Carcasses in an Environmentally Friendly Manner, John Ryan, EUFMD Secretariat, <http://www.fao.org/AG/againfo/commissions/en/eufmd/app/maison/app23.html> (zpřístupněno 22. 1. 2009).
- ¹¹ Van der Marel, Ryan, Keith Pickthron, Peter Duinker. “Review of Waste Management Options for Fur Farming in Newfoundland and Labrador: Final Report.” Dalhousie University, Nova Scotia, 2008.
- ¹² EU for the Control of Foot and Mouth Disease, Research Group Meeting, 99, Appendix 23, Deciding how to dispose of large numbers of Animal Carcasses in an Environmentally Friendly Manner, John Ryan, EUFMD Secretariat, <http://www.fao.org/ag/aga/agah/eufmd/reports/rg1999ma/app23.htm>.
- ¹³ The scope of the European Commission IPPC dokument se vztahuje na zpracování syrových kůží z hovězího dobytka a ovcí.
- ¹⁴ European Commission. Integrated Pollution Prevention and Control (IPPC). Reference Document on Best Available Techniques for the Tanning of Hides and Skins. February 2003: i-ii; 9.
- ¹⁵ The scope of the European Commission IPPC dokument se vztahuje na zpracování syrových kůží z hovězího dobytka a ovcí.
- ¹⁶ European Commission. Integrated Pollution Prevention and Control (IPPC). Reference Document on Best Available Techniques for the Tanning of Hides and Skins. February 2003: 12.
- ¹⁷ Hettige Hemamala, Paul Martin, Manjula Singh, and David Wheeler, 1994. “The Industrial Pollution Projection System,” World Bank Policy Research Working Paper #1431 (Part 1).
- ¹⁸ United States Environmental Protection Agency, Press Release, 8 October 1991, EPA Seeks \$2.2 Million in Penalties From Six NJ Firms in the Fur Industry for Hazardous Waste Violations.
- ¹⁹ Xian, Vivian. China, Where American Mink gets Glamour, USDA Foreign Agricultural Service, GAIN Report, 5/16/2007, <http://www.furcommission.com/resource/Resources/GAIN07.pdf>.
- ²⁰ Pollution Tax Revived, Fur Market Report, Parker Dozhier, The Trapper and Predator Caller, Vol. 32, No. 10, December 2007.
- ²¹ United States. The Pew Charitable Trusts and Johns Hopkins Bloomberg School of Public Health. Putting Meat on the Table: Industrial Farm Animal Production in America - A Report of the Pew Commission on Industrial Farm Animal Production. Washington: The Pew Commission on Industrial Farm Animal Production, 2008, 51.0
- ²² United States- Michigan Department of Natural Resources. Fur Harvester Rules. http://www.michigan.gov/dnr/0,1607,7-153-10363_10880-31600--,00.html (zpřístupněno 22. 8. 2008).
- ²³ United States. Ohio Department of Natural Resources. Trapping Regulations. <http://www.ohiodnr.com/wildlife/dow/regulations/trapping.aspx#regulations> (zpřístupněno 22. 8. 2008).
- ²⁴ United States. Wisconsin Department of Natural Resources. 2008 Wisconsin Trapping Regulations. <http://dnr.wi.gov/org/land/wildlife/regs/08TrappingRegs.pdf> (zpřístupněno 22. 8. 2008).
- ²⁵ Doth, Jake. “Top to Bottom Watershed Lynx ‘Line.’” Fur-Fish-Game January 2008: 14.
- ²⁶ Welker, Roland. “The Wolverine Way: Living the Alaska Trapline Adventure.” Fur-Fish-Game October 2007: 24.
- ²⁷ Dozhier, Parker. “Fur Market Report.” The Trapper & Predator Caller September 2008: 12-13.
- ²⁸ The scope of the European Commission IPPC dokument se vztahuje na zpracování syrových kůží z hovězího dobytka a ovcí.
- ²⁹ European Commission. Integrated Pollution Prevention and Control (IPPC). Reference Document on Best Available Techniques for the Tanning of Hides and Skins. February 2003: x.
- ³⁰ Joergensen, Gunnar, ed. Mink Production. Denmark: SCIENTIFUR, 1985.
- ³¹ Fur Information Council of America website <http://www.fur.org/faqs.cfm> (zpřístupněno 15. 8. 2008).

³² Sandy Parker reports, Volume 22, Issue 8 (1998).

³³ "Furs." Ullmann's Encyclopedia of Industrial Chemistry. Fifth completely revised edition, 1985-1996.

³⁴ "Furs." Ullmann's Encyclopedia of Industrial Chemistry. Fifth completely revised edition, 1985-1996; Tanneries, International Network for Environmental Compliance and Enforcement, <http://www.inece.org/mmcourse/chapt5.pdf> (zpřístupněno 22. 1. 2009). (Informace v tomto reportu převzaty z An Assessment of Industrial Hazardous Waste Practices in Leather Tanning and Finishing Industry.)

U.S. Department of Labor Occupational Safety and Health Administration (OSHA). Occupational Safety and Health Standards, Toxic and Hazardous Substances. Code of Federal Regulations 29 CFR 1910.1048. http://www.osha.gov/pls/oshaweb/owadisp.show_document?p_table=STANDARDS&p_id=10075

³⁵ United States Environmental Protection Agency (EPA). 2006 Reporting Year List of TRI Chemicals. <http://www.epa.gov/tri/chemical/chemical%20lists/Ry2006ChemicalList.pdf> (zpřístupněno 11. 12. 2008).

³⁶ *Ibid.*

³⁷ *Ibid.*

³⁸ *Ibid.*

³⁹ *Ibid.*

⁴⁰ *Ibid.*

⁴¹ *Ibid.*

⁴² Fur Council of Canada. "Fur Production is 'Earth-Friendly'." <http://www.furcouncil.com/earth-friendly.aspx> (zpřístupněno 12. 9. 2008).

⁴³ United States. Department of Labor Occupational Safety and Health Administration (OSHA). Occupational Safety and Health Standards, Toxic and Hazardous Substances. Code of Federal Regulations 29 CFR 1910.1048. http://www.osha.gov/pls/oshaweb/owadisp.show_document?p_table=STANDARDS&p_id=10075 (zpřístupněno 22. 1. 2009).

⁴⁴ United States. Environmental Protection Agency (EPA). 2006 Reporting Year List of TRI Chemicals. <http://epa.gov/tri/trichemicals/chemical%20lists/Ry2006ChemicalList.pdf> (zpřístupněno 11. 12. 2008).

⁴⁵ AAFA-RSL July 2008 - Release 3. Chart. <http://www.apparelandfootwear.org/UserFiles/File/Restricted%20Substance%20List/AAFARSLFinalRelease3.pdf> (zpřístupněno 21. 8. 2008).

⁴⁶ State of California Environmental Protection Agency Office of Environmental Health Hazard Assessment. Chemicals Known to the State to Cause Cancer or Reproductive Toxicity. 1 Aug 2008. http://www.oehha.org/Prop65/prop65_list/files/P65single080108.pdf (zpřístupněno 21. 8. 2008).

⁴⁷ International Agency for Research on Cancer, Press Release No. 153, June 15, 2004, IARC Classifies Formaldehyde as Carcinogenic to Humans, World Health Organization; World Health Organization International Agency for Research on Cancer (IARC) "Monographs - Group 1: Carcinogenic to Humans." (Vol. 88; 2006). <http://monographs.iarc.fr/ENG/Classification/crthgr01.php> (zpřístupněno 13. 1. 2009).

⁴⁸ International Agency for Research on Cancer, Press Release No. 153, June 15, 2004, IARC Classifies Formaldehyde as Carcinogenic to Humans, World Health Organization.

⁴⁹ Food and Agriculture Organization of the United Nations. Agriculture and Consumer Protection Department. Management of Waste from Animal Product Processing. The Netherlands, 1996.

<http://www.fao.org/wairdocs/LEAD/X6114E/x6114e00.HTM> (zpřístupněno 14. 1. 2009); "Furs," Ullmann's Encyclopedia of Industrial Chemistry. Fifth completely revised edition, 1985-1996.

⁵⁰ Bont voor Dieren, Press Release, December 8, 2003, Up to 3 to 5 Times Permitted Chromium Levels in Fur Items. <http://www.bontvoordieren.nl/english/press.php?id=21> (zpřístupněno 11. 1. 2009).

⁵¹ United States. Environmental Protection Agency (EPA). 2006 Reporting Year List of TRI Chemicals. <http://epa.gov/tri/trichemicals/chemical%20lists/Ry2006ChemicalList.pdf> (zpřístupněno 11. 12. 2008).

⁵² AAFA-RSL July 2008, Release 3. Chart.

⁵³ State of California Environmental Protection Agency Office of Environmental Health Hazard Assessment. Chemicals Known to the State to Cause Cancer or Reproductive Toxicity. 1 Aug 2008. http://www.oehha.org/Prop65/prop65_list/files/P65single080108.pdf (zpřístupněno 21. 8. 2008).

⁵⁴ "Furs." Ullmann's Encyclopedia of Industrial Chemistry. Fifth completely revised edition, 1985-1996.

⁵⁵ United States. Environmental Protection Agency. Toxics Release Inventory (TRI) Basis of OSHA Carcinogens. <http://epa.gov/tri/trichemicals/OSHA/carcinog.pdf> (zpřístupněno 18. 12. 2008).

⁵⁶ World Health Organization International Agency for Research on Cancer (IARC) "Monographs - Group 2B: Possibly Carcinogenic to Humans" (Vol. 82; 2002). <http://monographs.iarc.fr/ENG/Classification/crthgr02b.php> (zpřístupněno 13. 1. 2009).

⁵⁷ United States. Department of Health and Human Services. National Toxicology Program (NTP). Report on Carcinogens (RoC), Eleventh Edition. <http://ntp.niehs.nih.gov/ntp/roc/eleventh/reason.pdf> (zpřístupněno 21. 8. 2008).

⁵⁸ United States. Environmental Protection Agency (EPA). 2006 Reporting Year List of TRI Chemicals. <http://epa.gov/tri/trichemicals/chemical%20lists/Ry2006ChemicalList.pdf> (zpřístupněno 11. 12. 2008).

⁵⁹ AAFA-RSL July 2008 - Release 3. Chart. <http://www.apparelandfootwear.org/UserFiles/File/Restricted%20Substance%20List/AAFARSLFinalRelease3.pdf> (zpřístupněno 21. 8. 2008).

⁶⁰ State of California Environmental Protection Agency Office of Environmental Health Hazard Assessment. Chemicals Known to the State to Cause Cancer or Reproductive Toxicity. 1 Aug 2008. http://www.oehha.org/Prop65/prop65_list/files/P65single080108.pdf (zpřístupněno 21. 8. 2008).

⁶¹ *Ibid.*

- ⁶² United States Environmental Protection Agency (EPA). 2006 Reporting Year List of TRI Chemicals. <http://epa.gov/tri/trichemicals/chemical%20lists/Ry2006ChemicalList.pdf> (zprístupněno 11. 12. 2008)
- ⁶³ United States. Environmental Protection Agency. Toxics Release Inventory (TRI) Basis of OSHA Carcinogens. <http://epa.gov/tri/trichemicals/OSHA/carcinog.pdf> (zprístupněno 11. 12. 2008).
- ⁶⁴ United States. Department of Health and Human Services. National Toxicology Program (NTP). Report on Carcinogens (RoC), Eleventh Edition. <http://ntp.niehs.nih.gov/ntp/roc/eleventh/reason.pdf> (zprístupněno 21. 8. 2008).
- ⁶⁵ World Health Organization International Agency for Research on Cancer (IARC) “Monographs - Group 2A: Probably Carcinogenic to Humans” (Vol. 87; 2006). <http://monographs.iarc.fr/ENG/Classification/crthgr02a.php> (zprístupněno 13. 1. 2009).
- ⁶⁶ World Health Organization International Agency for Research on Cancer (IARC) “Monographs - Group 2B: Possibly Carcinogenic to Humans.” <http://monographs.iarc.fr/ENG/Classification/crthgr02b.php> (zprístupněno 13. 1. 2009).
- ⁶⁷ Encyclopaedia of Occupational Health and Safety, 88.6, 4th edition, Vol. 3, edited by Jeanne Mager Stellman, International Labour Office.
- ⁶⁸ Sandra A. Petralia, PhD,^{1*} Wong-Ho Chow, PhD,¹ Joseph McLaughlin, PhD,² Fan Jin, MD,³ Yu-Tang Gao, MD,³ and Mustafa Dosemeci, PhD¹, Occupational Risk Factors for Breast Cancer Among Women in Shanghai, AMERICAN JOURNAL OF INDUSTRIAL MEDICINE 34:477-483 (1998).
- ⁶⁹ FDA’s proposed definition of “natural” (1991): 56 *Federal Register* 229, 60421, 60466; 11/27/1991; USDA zákonná definice slov přírodní (“natural”) platná pro maso a drůbež: <http://www.afdo.org/afdo/position/2007-Papers.cfm> (zprístupněno 20. 8. 2008).
- ⁷⁰ “Furs.” Ullmann’s Encyclopedia of Industrial Chemistry. 5th completely revised ed, 1985-1996.
- ⁷¹ International Fur Trade Federation. “Fast Facts.” http://www.iftf.com/iftf_3_2_2.php (zprístupněno 15. 10. 2008).
- ⁷² European Commission. Health and Consumer Protection Directorate-General. The Welfare of Animals Kept for Fur Production: Report of the Scientific Committee on Animal Health and Animal Welfare. Adopted December 12-13, 2001.
- ⁷³ U.S. Fish & Wildlife Service. Gray Wolf Recovery Status Report. 25 January 2008. <http://www.fws.gov/mountain-prairie/species/mammals/wolf/WeeklyRpt08/wk01252008.html> (zprístupněno 27. 8. 2008).
- ⁷⁴ U.S. Fish & Wildlife Service. Gray Wolf (Canis lupus). 11 March 1967. <http://ecos.fws.gov/speciesProfile/SpeciesReport.do?spcode=A00D> (zprístupněno 27. 8. 2008).
- ⁷⁵ U.S. Fish & Wildlife Service. Gray Wolf Recovery Status Report. 28 October 2005. <http://www.fws.gov/mountain-prairie/species/mammals/wolf/WeeklyRpt05/wk10282005.htm> (zprístupněno 27. 8. 2008).
- ⁷⁶ Kanadský rys je chráněn dle zákona na ochranu ohrožených druhů Endangered Species Act. U.S. Fish & Wildlife Service. Canada Lynx (Lynx canadensis). 24 March 2000. <http://ecos.fws.gov/speciesProfile/SpeciesReport.do?spcode=A073> (zprístupněno 27. 8. 2008).
- ⁷⁷ U.S. Fish & Wildlife Service. Bald Eagle (Haliaeetus leucocephalus). 1 May 2008. <http://ecos.fws.gov/speciesProfile/SpeciesReport.do?spcode=B008> (zprístupněno 27. 8. 2008).
- ⁷⁸ Minnesota Department of Natural Resources. Bald Eagle History. <http://www.dnr.state.mn.us/birds/eagles/history.html> (zprístupněno 27. 8. 2008).